

Hunor és Magyar nyomában – etnogenezisünk kaukázusi kérdései

Beszélgetés M. Lezsák Gabriella régésszel

Az utóbbi időben megnövekedett a magyarság őstörténetével foglalkozó kutatások száma – nem függetlenül attól a tudománypolitikai szándéktól, amely a nemzeti identitás szempontjából fontos témákra a korábbiakhoz képest nagyobb figyelmet fordít. Kétségtelen, hogy a magyarság etnogenezisével és vándorlásaival kapcsolatos problémák azon közügyeinkhez tartoznak, amelyekről a tudományos világon kívül is kis túlzással mindenkinek van mondanivalója. A politikai és intézményi csatározásokban sokszor alámerülő, kettős beszéddel körített helyzet üdítő, kivételes jelensége volt a Nemzeti Múzeumban 2020. februárban megnyílt kiállítás. A tárlat hosszú címe – *Ezer és ezer jel. Őstörténetünk kaukázusi forrásai. Honfoglaló magyar jellegű leletek Oroszországból. Kiállítás Pósta Béla régész emlékére* – szerényen takarja, hogy a mögötte rejlő szorgalmas munka perújrafelvétellel ér föl a magyarság eredetével kapcsolatos, évszázadok óta húzódozó kérdések egész sorozatában. A szenzációs anyag legfőbb jelentősége az, hogy a honfoglaló magyarok anyagi kultúrájának legközelebbi párhuzamait eredetiben vonultatta föl a mai Oroszország gyűjteményeiből, és ezzel minden korábbinál látványosabban föl hívta a figyelmet egy évtizedek óta nem nyomozott helyszínre, a Kaukázus északi előterére a magyarság etnogenezisével kapcsolatban. A kiállítás kurátorát, M. Lezsák Gabriella régészt, a Tudományos Akadémia Magyar Őstörténeti Témacsoportjának munkatársát kérdeztük eredményeiről.

TEVELY ARATÓ GYÖRGY: A kiállítás legmegdöbbentőbb tanulsága talán az volt, hogy bizonyítja: Magna Hungariába – amelyet Julianus barát és a nyelvészeti irodalom nyomán a magyarság eredeti őshazájaként ismerünk – a Kaukázusból kerültek a magyarok, az őshaza tehát nem itt, a mai baskír világban, hanem jóval délebbre, a Fekete- és a Kaszpi-tenger közt, a Kaukázus északi előterében volt. Mi támasztja ezt alá?

M. LEZSÁK GABRIELLA: Pontosítanék: Julianus barát az első útjáról csak annyit közölt, hogy egy magyarul beszélő közösségre bukkant 1236-ban a Volga

M. LEZSÁK GABRIELLA (1974) régész, az ELKH BTK MŐT tagja.

folyó mellett, őshazáról itt még nincsen szó. Közlése azonban hitelt érdemel, hiszen *A mongolok titkos története* című mongol nyelvű történeti munkában az 1221. évnél az olvasható, hogy ez a keleten maradt magyar néptöredék az Ural déli előterében élő baskírok és az Észak-Kaukázusban található jász-alán törzsszövetség között helyezkedett el. A Magna Hungaria megnevezést csak később adták ennek a területnek.

– *Tehát csak annyi biztos, hogy a 13. században a keleten maradt magyarság egy része a Volga folyó közelében élt.*

– Igen, de tudunk egy másik keleten maradt néprészről is, a szavárd vagy szabír magyarokról, ők valamikor a honfoglalás előtti időkben szakadtak le a magyarság fő tömbjéről és a Kaukázus déli részébe települtek át. Eljátszhatnánk a gondolattal, hogy mi lett volna, ha Julianus erre a néprészre talál rá, akkor ma a Kaukázus déli térségébe helyeznénk a magyar őshazát? Talán közelebb is járnánk a valósághoz, hiszen a Kézai-krónikában megőrződött csodaszarvas monda szerint Nimród király két fia, Hunor és Magor „terra Eviláthból”, egy csodás szarvast úzve jutott el a Meótiszi mocsarakhoz. A 19. század végén kimutatták, hogy az „Eviláth földje” kifejezés a Bibliában is megtalálható, tehát valóban létező földrajzi fogalom volt, amelyről például Thúry József megállapította, hogy feltehetően a Kaukázus déli részébe, a mai Örményország területére lokalizálható. Lehetséges, hogy nem céltalanul, hanem tudatosan indultak arra, az ősi földre, a rokonaikhoz a magyarságtól leszakadó szabír magyarok? Elszakadásuk emlékét egyébként az Árpád-dinasztia – amely a Kárpát-medencei magyarokat is szabírnak tartotta –, megőrizte, hiszen kortárs adatközlőtől tudjuk, hogy a 10. század közepén követjárásokkal még tartották egymással a kapcsolatot. A Richardus-jelentés szerint a domonkos rendi szerzetesek, köztük elsőként Ottó, régi magyar krónikák és szóbeli hagyomány alapján indultak az Azovi-tenger, az egykori Meótisz mellékre, ahol a krónikák szerint a magyarság őshazája feküdt. Fontos adalék, hogy a korabeli feljegyzések alapján a bolgárok őshazája is ezen a területen helyezkedett el, Kovrat bolgár kán székhelye a 7. század első felében az antik Kimmer Boszporusznál, a mai Tamanyfélszigeten lévő Phanagoriában volt. Ez is a mi csodaszarvas mondánk történeti hitelét erősíti, hiszen a monda szerint a magyarság a Meótisz térségében került szoros etnikai kapcsolatba az alánok mellett a bolgárokkal. Ha ehhez hozzátesszük, hogy kortárs feljegyzések alapján a szabírok legalább a 6. századtól kezdve a Kubán-vidéken éltek, nem is kereshették volna jobb helyen a domonkos szerzetesek azt a területet, ahonnan Árpád magyarjai a Kárpát-medencébe telepédtek. Feltehetően Ottó találkozott a Kaukázus északi előterében magyarokkal, az ő útmutatása alapján indultak el Julianusék is arrafelé. Az is fontos szempont lehetett, hogy a szerzetesek hittérítői szándékkal, pogány magyarokat kerestek, a szabír néprész ekkor már valószínűleg keresztény volt. Az őshazában élő magyarokat Julianus már nem találta meg, ez így utólag, a korabeli népmozgási viszonyok következtében már nem is volt reális lehetőség, csak az egyik leágazását a Volgánál. Korábban egyébként több kutató is úgy vélte, hogy Julianus

a Volga mellett nem az őshazát találta meg, hanem egy olyan néprészt, akik a bolgárok egy részével együtt települtek a Volga mellé a Kaukázus észak-nyugati előteréből, a Kubán vidékről és a Meótiisz keleti mellékéről, a 7. századi kazár, vagy a későbbi arab hódítások miatt.

– *Igazolható, hogy Árpádék szabírnak tartották a Kárpát-medenceieket? Honnan tudjuk ezt?*

– Bíborbanszületett Konstantin adatközlői a Bizáncban járt Tormás, Árpád-házi herceg és egy magas rangú kárpát-medencei tisztségviselő, Bulcsú horka voltak. Az idézett passzus úgy szól, hogy régen a magyarokat nem türköknek, hanem „rendíthetetlen szavárdnak/szabírnak” hívták, tehát nem csupán az Árpád-dinasztiáról, hanem általánosságban a magyar népről is szó van. Nincs okunk abban kételkedni, hogy az adatközlők ne ismerték volna a saját és népük származását. Számomra a bizantinológus Moravcsik Gyula és Szádeczky-Kardoss Samu, valamint a turkológus Thúry József kutatásai a meggyőzőek, akik a szabírokról, a szavárd-szabír azonosságról kiváló cikkeket írtak, szemben pl. Kristó Gyula feltevésével, aki szerint a magyar nép nem létezett a 9. század előtt, mivel 830 előtt a magyar népnév nem fordul elő az írott forrásokban. Ha a szavárd-szabír azonosságot elfogadjuk, akkor a magyarság történelmét egészen az 5–6. századig nyomon tudjuk követni időben visszafelé. Az egykorú bizánci források, köztük pl. Prokopiosz és Malalász azt írták, hogy a szabírok a 6. században a Kaukázus északi előterében éltek, más források pedig arról tájékoztatnak, hogy nagy lélekszámú nép voltak. Jordanes szerint a szabírok a hunok egyik ága. Van olyan forrás is, amely azt mondja, hogy a Kazár Kaganátus népessége többségében a szabír volt. A magyarság korai történetét már csak ezért sem lehet a kazároktól függetlenül tárgyalni. Könnyen lehetséges, és ezt már több kutató is felvetette, hogy a volgai magyarság ezekről a déli területekről, szabír néven vonult a bolgárok egy részével a 7. század második felében, vagy a 8. században a Volga mentére, ahol Julianus a 13. században megtalálta őket.

– *Ha nem Magna Hungariából indulunk ki, borul az egész ismert vándorlási sorrend Levédiával és Etelközzel együtt? Egyáltalán igaz-e, hogy hosszú évszázadokon át zajlott a vándorlás a Kárpát-medencéig?*

– A hazai, középkori krónikairódalom szerint a magyarság mitikus őstörténeti területe a mai Azovi-tenger, vagyis a meótiiszi mocsarak szigetektől szabdalt partvidéke volt. Minden történeti mondának van valami valóságalapja, ezt megtalálni a kutató feladata. Szerintem azt érdemes kutatni, ami összeköt minket nemzeti hagyományainkkal, és nem azt, ami elválaszt. A csodaszarvas monda arról tudósít, hogy a Meótiisz mellékén a magyarság hun, bolgár és alán etnikai keveredés következtében jött létre. A jövőbeli genetikai kutatások nagy kérdése, hogy ez a tétel alátámasztható-e egzakt módszerrel, vagy nem. Én bizakodó vagyok, hiszen több adat is erre a területre utal, például egy kortárs bizánci forrás szerint a Meótiisz mellékén tűnik fel elsőként a magyar megnevezés is, egy hun fejedelem nevéként. Több példát is lehetne említeni arra, amikor egy

fejedelem neve népnévvé alakult át, pl. a nogajok vagy az özbegek is a vezérükről kapták népnevüket. További fontos adat, hogy a kortárs források szerint a 7–8. században Patria Onogoria, az onogurok hazája, a Meótság keleti mellékén és a Kubán-vidéken volt. Az onogur népnév a korai magyarság történetében különösen fontos, hiszen ebből alakult ki az idegenek által használt népnevünk, például az ungarn is. Az onogur szónak egyébként „tíz törzs” a jelentése. Több kiváló kutató úgy gondolta korábban, hogy Levédia a csodaszarvas mondánk helyszínén, a Meótság mellékén és az ahhoz keleti irányban kapcsolódó Kubán-vidéken lehetett. Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár jegyezte fel a 10. század közepén Tormás, Árpád-házi herceg elmondása alapján, tehát hiteles adatközlőtől, hogy Levédiában, Levedi fejedelem idejében nevezték a magyarokat szabírnak. Moravcsik Gyula bizánci feljegyzések alapján felvázolt hipotézise szerint az onogur-magyarság egy része 665-ben, Kovrat bolgár kán halála után annak egyik fiával, Kuberral a Kárpát-medencébe költözött, míg egy kisebb hányada helyben maradt és a hódító kazárok alattvalója lett. Amikor az onogur-magyarság viszonya a kazárokkal megromlott, a szintén pártütő kabarokkal szövetségre lépve erről a területről vonult Etelközbe, és a Kárpát-medencébe, tehát arra a területre, ahová korábban már szintén jelentős onogur néprész érkezett. Ezek azonban viszonylag gyors mozgások lehettek, a releváns diszciplínák legújabb adatai is azt bizonyítják, hogy a magyarság adott időközönként, több hullámban telepedett be a Kárpát-medencébe. Árpád magyarjainak a Kárpát-medencébe települése valójában tehát csak a záró akkordja lehetett a honfoglalásnak.

– *A kettős honfoglalás miatt már életében is sokan támadták László Gyulát, s ha megnézzük eredeti publikációit ezzel kapcsolatban, ő maga is hipotetikusan, kérdésként, nem pedig állításként vetette föl, hogy a 7. századi, avarnak nevezett Kárpát-medencei népesség magyar volt (még hozzá jóval népesebb Árpád magyarjainál). Most merre dől a mérleg nyelve? Vannak-e például párhuzamai a 7. és 9. századi itthoni anyagnak az Általad talált és bemutatott leletekkel, és ez milyen állításokra jogosít föl a kettős honfoglalás elméletével kapcsolatban?*

– Többen megfogalmazták már azt a feltevést, hogy amikor Árpád magyarjai a Kárpát-medencébe érkeztek, túlnyomó részben magyar nyelvű, rokon kultúrájú népességet találhattak itt, másként nem tudták volna nyugat-európai vállalkozásaikat olyan sikeresen véghezvinni, ehhez nyugodt háttországra volt szükség. Ha a fenti hipotézis megállja a helyét, akkor annak genetikai nyoma is maradt, és annak is, hogy Árpád magyarjai részben ugyanarról a területről származhattak, mint a 7. század második felében a Kárpát-medencébe települt Kuber-féle griffes-indás onogurok, vagy az avar honfoglalás idejében például a szabírok, utigurok, kutrigurok. Ezért tartom nagyon fontosnak a Kubán-vidéki 6–10. századi temetők genetikai kutatását és összehasonlítását a Kárpát-medencei hasonló korú génmintákkal, mert ha régészetileg kimutatható a két terület között a kapcsolat, akkor lehetséges, hogy ez a genetikai kapcsolatok szintjén is megfogható. Nem László Gyula volt egyébként az első, aki Árpád magyarjainak

betelepülése előtt jelentősebb magyar nyelvű népességgel számolt a Kárpát-medencében, a legrészletesebben azonban valóban ő dolgozta ki ezt a feltevést. László Gyula maga is hangsúlyozta, hogy óriások vállán állt, amikor hipotézisét megfogalmazta, az egyik ilyen óriás a 19. század végén, 20. század elején Nagy Géza régész volt, a Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának egykori munkatársa, majd 1902-től igazgatója. Nagy Géza írott források alapján vélte úgy, hogy 568 körül, az avar honfoglalással jelentősebb magyar nyelvű népesség települhetett a Kárpát-medencébe, pl. szabír, utigur, kutrigur néven a Meótság mellékéről és a Kubán-vidékről. Az utóbbi két népnévben több kutató is az „öt ugor” és a „hat ugor” elnevezést vélte felfedezni, amelyekhez szorososan kapcsolódik krónikáink „hétmagyar” kifejezése. Györffy György kutatásai szerint utóbbi alakulat is a Kubán-vidéken tűnik fel elsőként a történelemben, amire írott források is utalnak. A Meótság mellékén élő kutrigurokról a 6. századi Prokopiosztól tudjuk, hogy a magyar csodaszarvas mondához hasonló eredetmondával rendelkeztek. Nagy Géza a 7. század második felében betelepült onogur-magyarokban már egyértelműen magyarokat sejtett, és ő hívta fel arra is a figyelmet, hogy ezek a betelepülők Kovrat bolgár kán halála után az egyik fia, Kuber révén kerülhettek a Meótság mellékéről a Kárpát-medencébe. Egyébként arra is ő mutatott rá elsőként, hogy nemzeti krónikáink a magyarok második (!) bejövetelét 677-re teszik. Nagy Géza ismerte fel azt is, hogy a Kárpát-medencei avar korszak régészeti leletanyagának párhuzamai a Kaukázus északi előterében és a Kubán-vidéken is megtalálhatók, amelyek alán kapcsolatokról is tanúskodnak. Az viszont már a nyelvész Kniezsa István kutatásai alapján László Gyula érdeme, hogy észrevette: a Kárpát-medencei avar kori, nagy lélekszámú griffes-indás onogur temetők többnyire magyar településnévvel ellátott helységek mellett találhatóak, a névadók és a temetőkben nyugvók tehát magyar anyanyelvűek lehettek. A többes honfoglalást szerintem a genetikai vizsgálatok is be fogják bizonyítani, már vannak erre utaló részeredmények. Az általunk végzett északnyugat-kaukázusi régészeti kutatások tanulsága is az, hogy nem csupán a magyar típusú leleteket tartalmazó sírok és temetők lényegesek, hanem a 9-10. századot megelőző időszak régészeti emlékéanyaga is, hiszen a Kubán-vidéki 7-8. századi bolgárnak meghatározott temetők az onogur kapcsolat révén magyarokat is rejthetnek. A magyarság hun és szabír kapcsolatai miatt pedig a még korábbi kultúrák régészeti emlékéanyagának vizsgálata is elengedhetetlen, nem is beszélve a szkíta kurgánok leleteiről! Az ottani tárgyak motívumkincse, a griff és az inda tovább él a Kárpát-medencei avar kori leletanyagban és a honfoglaló magyarok emlékéanyagában is. Tóth Tibor antropológus a magyarság őstörténetének kulcsát a szarmata emlékéanyagban látta, helyszíni vizsgálatai szerint a honfoglaló magyarság antropológiai arculata a nyugat-kazahsztáni és az Azovi-tenger melléki szarmata csontanyaghoz áll a legközelebb, a nyelvrokonainknak tartott obi-ugorokétól viszont nagyon eltérő. Az sem tisztázott, hogy kik voltak valójában a szarmaták. Több kutató is rámutatott már, hogy kelet-európai elterjedési

területük teljesen lefedi azt a területet, amelyen később a magyar típusú leletek is előkerülnek.

– *Sokféle nehezen azonosítható pusztai néppel rokonítjuk magunkat – a szarmatákon kívül a szkítákkal, hunokkal, avarokkal. Őket nehéz tömegükben és területileg azonosítani, van viszont egy másik párhuzam, amely olyannyira közeli, hogy a latin, német és szláv nyelvű világ által használt nevünk – Hungarus és származékai – is az ő eredeti nevükből származik. Ezt fentebb Te is kiemelted. Ők az onogurok, akikkel a bolgárokat is azonosítják a kortárs krónikások. Kapcsolódnak-e a Te felfedezéseid ehhez a bolgár-magyar pusztai együttélés kérdésköréhez?*

– Amint arra a turkológus Németh Gyula rámutatott, a bolgár név valószínűleg keveréket jelent, vagyis több nép szövetségéből álltak. Nagy Géza hangsúlyozta, hogy a bolgárok ott tűnnek fel elsőként az írott forrásokban, ahová Attila hun uralkodó 453-ban bekövetkezett halála után legkisebb fia, Irnek és hun maradéknepe visszavonult: a Meótság mellékén. A fennmaradt bolgár uralkodói lista Attila hun király legkisebb fiával, Irnekkel kezdődik, a magyar Árpád dinasztia is egészen Attiláig vezeti vissza a családfáját. A bolgár őshaza, akárcsak a magyaroké, szintén a Meótság mellékén volt, csodaszarvas mondánk szerint azon a területen az alánok mellett bolgárokkal keveredtünk. Több kapcsolódási pont is van tehát, nem is beszélve a nyelvünkben megtalálható tetemes mennyiségű bolgár-török jövevényszóorról, amely nyelvészeink szerint hosszú együttéléstről tanúskodik. Többen vélték már úgy, hogy ez az együttélés a Meótság mellékén és a Kubán-vidéken kezdődött, majd a Kárpát-medencében folytatódott. Van olyan bizánci forrás, amely a Kárpát-medencére vonatkoztatva arról tudósít, hogy az avarok „hun” és „bolgár” népekből álltak. A forrásokban jól nyomon követhető, hogy a bolgárok az avar honfoglalás után fokozatosan kiszorultak a Kárpát-medencéből, pl. többször fellázadnak az avar kagán ellen, ezért elűzik, majd legyilkolják őket, a hunok kerülnek tehát többségbe. A régész Erdélyi István vetette fel elsőként, hogy a Kubán-vidéki bolgárnak meghatározott régészeti leletanyag között feltehetően magyarok is rejtőzhetnek, ilyen pl. a Kubáni víztározó építésekor talált kazazovoi temető 7-8. századi, I. csoportja is, amelynek orosz kutatókkal együtt folyamatban van a publikálása, és egyeztetések folynak a genetikai vizsgálatokról is.

– *Mit gondoljunk akkor a finn-ugor nyelvrokonságról? Hogyan illeszkedik elképzelésedekbe az, hogy a magyar nyelv alapszerkezete finn-ugor? Valaki valamikor nyelvet cserélt?*

– A fő kérdés ezzel kapcsolatban aligha az, hogy az obi-ugorok nyelve és a magyar nyelv között van-e rokonság, hanem, hogy e jelenség mögött milyen történelmi vagy földrajzi okok állhatnak. A magyarság őstörténete szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy ez a kapcsolat egy feltételezett ősnyelv miatt van, vagy esetleg a több száz közös szókincs abból ered, hogy az Ural környékén egy időben a magyarság egy része a manysik és a hantik közelében élt, velük kapcsolatban állt. Írott forrásokból tudjuk, hogy az obi-ugorok még a 16. században is prémmel adóztak az orosz fejedelmeknek, ami évszázadokkal korábban

is keresett luxuscikknek számított, tehát a kapcsolat elsősorban gazdasági, kereskedelmi lehetett az általunk vizsgált időszakban is. Lehetséges, hogy a magyar nyelv egy lingua franca volt Kelet-Európában és Nyugat-Szibériában, ezért határozott olyan nagy területen az Ural környékén élő népekre. Ezt már László Gyula is megfogalmazta évtizedekkel korábban, rámutatva arra, hogy a magyarság számban a legnagyobb „finnugornak” tartott nép, amely az összes többinek a többszöröse. László Gyula úgy gondolta, hogy ez a nagyszámú nép egy időben szorosabb kapcsolatban állhatott a kisszámú obi-ugorokkal, akik átvették a nyelvét. Szerinte ezt az elképzelést az embertan is alátámasztja, hiszen szemmel is látható az eltérés a magyarok és az obi-ugor népesség között.

- *Széles körben elterjedt bon mot, hogy a leleteknek nincs se nyelvük, se nemzeti hovatarozásuk, hiszen egy karkötő, egy míves fegyver, de akár egy rítus használata magyarázható „divatjellegű” szempontokkal. Hogy befolyásolja ez következtetéseiteket?*

- Akik ezt a bon mot-ot hirdetik, szerintem valójában abban érdekeltek, hogy soha ne derüljön fény a magyarság valós származására, mert az esetleg ellentmondana azzal, amit a finnugor dogma miatt évtizedek óta hirdetnek, és amire a tudományos karrierjük épült. Ha azonban figyelmesen megnézzük, ezek a magyar típusú régészeti leletek a Kárpát-medencén kívül azokon a területeken fordulnak elő, ahol a magyarság az eredetmondája szerint egykor élhetett, illetve azokon a területeken, amelyeket határőrvidéki, vagy kereskedelmi szándékkal ellenőrzése alatt tarthatott. A 10. századi magyarokról Ibn Ruszta arab tudós feljegyezte, hogy szemrevaló, szép külsejű emberek, szembetűnő gazdagságukat pedig kereskedelmüknek köszönhették. Ibn Ruszta azt is megörökítette, hogy ruhájuk selyembrokátból készült, fegyvereiket ezüsttel, arannyal és gyöngyökkel díszítették. A palmetta-mintás lemezes hajfonatkorongokat, nemesfém-szerelések szabályakat vagy a gyöngysort imitáló ún. bordúrral díszített öv- és lószerszámdíszeket az orosz kutatás napjainkban egyértelműen magyar sajátosságnak tartja. Ha tehát vannak olyan területek a Kárpát-medencétől keletre, amelyeken ezek a tárgyak az ottani régészeti emléanyagban megtalálhatók és a temetkezési szokások is hasonlóak, akkor van létjogosultságunk kutatni azokon a területeken. Végére is a korabeli írott források egyértelműen azt állítják, hogy Árpád magyarjai keletről települtek a Kárpát-medencébe. A Kaukázus térsége, a Meótisz, a Kubán-vidék és a Volga-menti területek esetében láthattuk, hogy ott írott források is megerősítik a magyarság egykori jelenlétét. Ezek alapján feltehető, hogy a magyarság egy adott időszakban egy nagyobb területet tarthatott a fennhatósága alatt, amely a Dél-Uráltól a Kaukázus északi előteréig terjedhetett. Tágabb értelemben természetesen egy kultúrkörőről van szó, a Kazár Kaganátus népei, pl. az alánok, a bolgárok és a magyarok adott időközönként hasonló tárgyakat használtak, de mindegyik népnek megvolt a sajátos karaktere a külső megjelenésében és a temetkezési szokásaiban, amivel megkülönböztethető a többi néptől. Nekünk kutatóknak ezeket a sajátos jegyeket kell megfigyelnünk, ha meg szeretnénk találni azt a területet, ahol a magyarság

kialakult, és/vagy ahonnan a Kárpát-medencébe települt. Mivel a tárgyak a divat, vagy egyéb tényezők hatására változnak, a temetkezési szokások pedig jóval konzervatívabbak, utóbbi valóban sokkal iránymutatóbb, napjaink természettudományos kutatásai, köztük elsősorban a genetikai vizsgálatok pedig egzaktul tudják megerősíteni, de akár el is vetni a tudományos alapon felállított hipotéziseket. Az eredetkutatásban azonban az összes releváns diszciplínát be kell vonnunk, csakis a multidiszciplináris kutatások révén, hosszú, összehangolt csapatmunka eredményeként derülhet majd fény a magyarság valós származására.

– *Nemrég védted meg értekezésed az ELTE művelődéstörténeti doktori programjában. A kiállításból és publikációidból kiderül, hogy a kaukázusi gondolat sosem halt ki a tudományból, hiszen a Zichy István-féle 19. század végi expedíciótól Németh Gyulán és László Gyulán át néprajzos kortársainkig (Agócs Gergely, Somfai Kara Dávid és mások) sokan sokszor elmondták, hogy van mit kutatni a helyi türk anyagban. A ti fölfedezéseiteknek hozzájuk képest mi a jelentőségük, merre viszitek tovább a munkát?*

– Kevésbé ismert, hogy Németh Gyula fiatal korában a Kaukázus északi előterében élő kumukok és balkárok körében gyűjtött, az 1930-ban megjelent könyvében pedig egy egész fejezetet szentelt a magyarság kaukázusi kapcsolatainak, adatok sokaságával bizonyítva azt a nézetét, hogy a magyarság a Kaukázus vidékéről települt a Kárpát-medencébe. Sajnos az a fejezet, amely a magyarság hun, bolgár, szabír és onogur kapcsolatait bizonyította, az Akadémiai Kiadó által 1991-ben kiadott posztumusz kötetből kikerült. Ez a déli vonal ugyanis nehezen egyeztethető össze a magyarság finnugor eredetéről vallott dogmával. A mi kaukázusi kutatásaink viszont azt bizonyítják, hogy valóban élhettek arrafelé magyarok, hiszen egyre jobban növekszik azoknak a leleteknek a száma, amelyeket a Kárpát-medence honfoglalás kori leletanyaga legközelebbi párhuzamainak tarthatunk. Gáll Erwin régész kollégámmal együtt 2016 óta évente végzett észak-kaukázusi régészeti kutatóútjaink során a helyi múzeumok raktáraiban olyan leleteket tudtunk dokumentálni – köztük pl. tarsolylemezt, palmetta-mintás hajfonatkorongot, szablyákat és övdíszeket –, amelyek a technika és a motívumkincs alapján szorosan kapcsolódnak a Kárpát-medencei honfoglalás kori emlékhanyaghoz. Közreműködésünkkel tavaly ősszel a Magyarságkutató Intézet finanszírozásában az első magyar-orosz régészeti feltárás is megvalósulhatott egy olyan lelőhelyen, ahonnan korábban magyar típusú leletek kerültek az egyik Fekete-tenger keleti partján lévő nagyváros, Anapa múzeumába. A feltárás eredménye, hogy a temetkezési rítust tekintve is található a Kaukázus észak-nyugati részében olyan temetők, amelyekbe talán a helyben maradt magyarság temetkezett, de vannak olyan már feltárt temetők is, amelyekben onogur néven szintén a magyarság emlékhanyaga rejtőzhet. Az általunk folytatott feltárások lelőhelye, Andrejevskaja csel az egykori Meótisztól légvonalban csupán mintegy 80 kilométerre délkeletre található. Érdeemes tehát nemzeti hagyományaink alapján tovább kutatni a térségben, beleértve a korábbi évszázadokat is. A minél hitelesebb kép felvázolásához azonban

interdiszciplináris kutatásokra van szükség, a régészet mellett a genetikai és a néprajzi kutatások is biztatóak. Tanulság ez arra nézve is, hogy mi, magyarok nem mondhatunk le önként azokról a területekről, amelyekre több fontos adat, köztük nemzeti krónikáink is utalnak, pusztán azért, mert ezek a területek relatíve messze esnek az ún. finnugor, uráli, nyugat-szibériai területektől. Erre köteleznek a korábbi kutatók erőfeszítései is, többek között a Zichy-expedícióban részt vett Pósta Béla vagy Erdélyi István régészek helyszíni kutatásai és értékes meglátásai.

Tevelő Arató György

Sinkó István: Jelenés (akril, vászon, 50x40 cm, 2020)

TEVELŐ ARATÓ GYÖRGY (1986) történész, levéltáros, a *Hitel* szerkesztője.